

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE HZ. ÂDEM VE İLK GÜNAH

Şecaattin TURAL*

Prophet Adam and the Original Sin in the Turkish Poetry of Republican Era

The stories about the prophets in holy books are the most important resources of literature. The most famous of those stories is that of *Prophet Adam*. The most attractive side of the story is the *original sin* committed by Adam and Eve. The sin committed by *Adam* and *Eve* which is accepted in Christianity as *the original sin* or the *fundamental crime* is one of the most important themes of literature. This theme did not used in the Classical Period poetry as the original dimension as we see it today. But due to the impact of the Western literature, the original sin used as its real meaning by the *poets of the Republican Literature*. This article deals with this impact and also gives accounts of its usage as a theme in the poetry of *Classical and Republican eras*

Keywords: *Original sin, poetry, literature, Adam, Eve*

Kutsal kitaplarda anlatılan peygamber kıssaları şüphesiz edebiyatın en önemli kaynaklarındandır. Hatta şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki söz konusu bu kıssalar aynı zamanda evrensel bir tema özelliği de taşımasıyla şairlerin duygu ve düşüncelerini dile getirmek için bir vasıta olarak da kullanılmıştır. Bu da gayet tabiidir, zira İbrahim Peygamber'in oğlunu kurban etme teşebbüsü, Yusuf'un zindanda ve kuyuda çektiği çileler ve İsa Peygamber'in çarmıhtaki görüntüsü sanatçılar için tükenmez bir ilham kaynağı olmanın da ötesinde daha önce de belirttiğimiz gibi insanoğlunun dünyadaki varoluş serüvenini anlamlandıran dinsel sembollerdendir.. Böylece insanlarla Tanrı arasındaki ilişkiyi kuran peygamberler yalnızca dinler tarihinin değil, edebiyatın da konusu haline gelmiştir.

Sözünü ettiğimiz kıssaların göndermede bulunma bakımından ilk sırada geleni Âdem Peygamber'e ait olanıdır. Bu ilginin altında yatan neden ise insanoğlunun kainatın nasıl meydana geldiğine dair bitmek tükenmek bilmeyen merakıdır. Mitolojiler ve felsefe insanoğlunun bu yöndeki çabasının birer

* Dr. Edebiyat Öğretmeni

yansıması olarak kabul edilebilir. İşte bu noktada insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olan peygamberler tarihi devreye girer ve bütün ilahî kaynaklı dinler aynı ismin etrafında buluşur: Hz. Âdem. Kutsal kitaplarda onun yaratılan ilk insan olması, kendisine eş olarak Havva'nın verilmesi, cennetteki yaşayışı ve sonrasında trajik bir biçimde oradan yeryüzüne gönderilmesi ayrıntılarıyla anlatılır. Burada kullandığımız "trajik" kelimesi aslında Hristiyan teolojisinin tam merkezine vurgu yapar.. Zira Âdem ve Havva'nın yasağı çiğnemeleri neticesinde dünyaya gönderilmeleri, Hristiyan düşüncesinde "*ilk günah*", "*asli suç*" gibi kavramların ortaya çıkmasına neden olmuş ve insanlık ebedî bir lanete uğramış olarak kabul edilmiştir. Hatta *Octavio Paz*'ın deyişiyle "*Tarih, ilk günahla eş anlamlıdır.*"¹ Dolayısıyla Hristiyan muhayyilesinde dünya bir çilehanedir ve insan doğuştan günahkârdır. Hz. İsa'nın bir "*Mesih*" olarak bu "*asli suç*"un kefareti için çarmıha gerildiğine inanan bir Hristiyanın zihin dünyasında "*elma*" ve "*çarmıhtaki acı çeken İsa'nın görüntüsü*" birbirini tamamlayan unsurlardır. Batı sanatının ve dolayısıyla edebiyatının beslendiği en önemli kaynaklardan birinin Kitab-ı Mukaddes olduğu göz önüne alındığında sanatçıların söz konusu bu temaları niçin eserlerinin ana temaları haline getirdiklerinin cevabı da kendiliğinden verilmiş olur.

Burada hemen bir soru akla gelmektedir. Acaba bir peygamber kıssası olmanın da ötesinde, evrensel bir tema haline gelen Âdem Peygamber acaba bizim kültürümüzde ve edebiyatımızda nasıl ele alınmıştır? Zira Kur'an-ı Kerim bu kıssaya Kitab- Mukaddes'ten daha farklı yaklaşır. Örneğin, yasak olan nesnenin ne olduğu açıkça belirtilmez, ancak kimi müfessirler bunun bir buğday tanesi olduğu üzerinde hemfikirdirler. Fakat her iki kutsal kitap arasındaki en önemli yorum farkı, Âdem'in işlemiş olduğu suçtan dolayı affedilip affedilmediği meselesidir ki bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim'de Âdem Peygamber'in affedildiğinden bahsedilir. Hemen burada, İslam sanatlarında dram ve trajedinin yokluğunun nedeninin burada yattığına dair yorumları ve bunu dile getirenlerden biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ı hatırlamak gerekir. Tanpınar, İslâm dininin *ilk günahı* kabul etmemesini, dolayısıyla insanın doğuştan mahkum olmamasını İslâm sanatlarında dramın gelişmemesine bir neden olarak gösteren yorumlara katılır.²

Tanzimat'la başlatılabilecek olan Batılılaşma çabalarının edebiyatımızın bu kıssaya bakışını ve şairlerin muhayyilesini etkileyip etkilemediği hususu işte bu noktada önem kazanmaktadır. Bir başka deyişle şairlerimiz duygularını ifade ederken bu kıssadan nasıl yararlanmış ve hangi motifleri öne çıkarmıştır? Bu ve benzeri soruların cevabı hem Divan edebiyatı ile Cumhuriyet dönemi edebiyatının bu kıssaya bakışındaki benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyması bakımından, hem de Batı edebiyatının tesirini göstermesi bakımından önemlidir. Yalnız burada hemen belirtelim ki, amacımız bu benzerlik ve farkları ortaya koymanın ötesinde,

¹ Octavio Paz, *Çamurdan Doğanlar*, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul, 1996, s. 24.

² Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 29.

insanoğlunun yaratılışı ve yeryüzündeki macerasını şairlerimizin hangi duygu ve düşüncelerle dile getirdiğinin tespiti.

Cumhuriyet dönemine geçmeden önce söz konusu bu evrensel temanın Divan şiirinde nasıl işlendiğinden kısa da olsa bahsetmek yararlı olacaktır. Bu husus bir mukayese olmanın da ötesinde şiirimizin gelenekle kurduğu bağı ortaya çıkarması bakımından önemlidir.

Eski edebiyatımızda kutsal kitaplardaki yorumlara uygun olarak, Âdem'in yaratılmış ilk insan oluşu ve şeytanın ona secde etmemesinin yanı sıra, onun yasak meyveyi yemesi dolayısıyla cennetten çıkarılışı en sık ele alınan temalardan biridir.³Yalnız burada önemli bir hususun altını çizmeliyiz. İslâmî literatürde Âdem ve Havva'nın yediği nesnenin, buğday tanesi olduğu kabul edilir. Burada örnek olarak vereceğimiz bir beyitte Âdem'in buğday tanesini yiyerek cennetten çıkarılmasından bir mazmun yapıldığını ve atasını örnek alan insanoğlunun da sevgilinin beni için cennetten vazgeçtiğini görüyoruz.⁴

Âdem behiştî dâneye sattı vü hâle ben/ Benzerse böyle benzesin oğul atasına

Bu örnekten de anlaşıldığı gibi, Divan şairlerinin bu kıssanın anlatıldığı ayetlere telmihte bulunmaları, Âdem'in günahlarını bağışlayan Allah'ın kendilerine de merhamet edeceğine inanmalarıdır. Bu kıssanın eski şiirimizdeki yeri hakkındaki bir diğer husus da şairlerin Hz.Muhammed'i övmek için Âdem'den bahsetmeleridir. Buna örnek olarak, yaratılan ilk insanın Âdem, fakat ruhlar âleminde yaratılan ilk nurun ise Hz.Muhammed olduğunun belirtilmesini verebiliriz. Divan şairleri Âdem'in affedilme sebebini, alnındaki "nûr-ı Muhammedi"ye bağlamaktadır. Buraya kadar söylediklerimizi özetlersek, Âdem eski edebiyatımızda, hem ilk insan ve peygamber olması dolayısıyla, hem de işlediği günahla yer almış ve şairler çoğu zaman kendi günahlarını itiraf ederken bu hadiseye telmihte bulunmuşlardır. Şimdi bu kısa girişten sonra Cumhuriyet dönemine ait örneklere geçebiliriz. Yalnız burada bir sınırlamaya gidildiğini ve bu makalede işlenen şiirlerin 1970 yılına kadar olan süreyi kapsadığını belirtelim.

*

**

Bu bölümü kıssayı müstakil olarak işleyen bir şiirle açmanın yerinde olduğu düşüncesindeyiz. Böylece diğer şiirlere geçmeden evvel kıssa en ince ayrıntısına kadar işlenmiş olacaktır. Salih Zeki Aktay'a ait olan bu şiirin diğerlerinden en belirgin farkı da burada ortaya çıkmaktadır. Diğer şairler bu kıssaya ait motifleri duygu ve düşüncelerini dile getirmekte bir vasıta olarak kullanırken, Aktay'ın adeta

³ Agah Sırrı Levent, *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, 4.bs., İstanbul 1984, s.107.

⁴ A.e., s.16.

kıssayı özetlemiş olması bize daha geniş bir mukayese imkanı sağlamış olur. Şimdi şiire geçebiliriz.

Bilindiği gibi bütün kutsal kitaplarda bu kıssanın en çarpıcı ve trajik yanı Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılmalarına neden olan "yasak meyve"yi yemeleridir. Salih Zeki Aktay "Elma I"⁵ şiirinde önce sanatını hilkatin sırlarını araştırmaya yönelttiğini belirtir.

*Hilkatin esrarına çevirdim sanatımı./ Meleklerin ilk aşkı besteleyen sesinden,
/Sazıma sesler aldım hilkatin bestesinden.*

Yaratılışın sırrını öğrenmek insanoğlunun en büyük arzularından biridir. Aslında insanoğlu nasıl yaratıldığını hep araştırmıştır. Aslında bu başlı başına bir konudur. İnsanlık varolduğundan beri düşünen her insan, bu meseleyle şu veya bu şekilde meşgul olmuştur. Salih Zeki Aktay, bu sırrı araştıranlardan biridir. Şairimiz, dünyanın yaratılışını, cenneti ve Tanrı'nın Âdem ile Havva'ya hitabını şöyle dile getirir.

*Kaosun boşluğunda hiç ışık yanmadan, / Baştanbaşa uyuyan zulmetler
uyanmadan, / Arşın ilahi nuru, renk verdi mâsivâya / Tahtının etrafında sekiz
cennet yarattı, / Tûbânın dallarında her meyve belirdi, / Âdem'e şefkatile izin verdi
Zülcelâl, / Dedi her meyveden al, her açılan dalda.*

Şiir, Âdem ve Havva'nın yaratıldıktan sonra cennette yaşamaya başlamaları ve buradaki her türlü nimetlerden faydalanabilecekleri, ancak yasak olan bir ağaca yaklaşmamaları konusunda uyarılmalarından bahisle devam eder. Sonrasında İnsanın Allah katında kendisinden üstün tutulması karşısında gurur ve kibre kapılarak Allah'ın emrini dinlemeyerek ebedi bir lanete uğrayan şeytanın, en büyük düşmanı olan Âdem'den intikam almak için fırsat kollamaya başladığını ve nihayet amacına ulaşabileceği bir fırsat yakaladığını görüyoruz. Şeytan, yılanın ağzına saklanarak daha kolay etkiyebileceğini düşündüğü Havva'nın yanına sokulur⁶ ve onun kalbine vesvese verir:

*Sonra birden gözüne yerden yılan ilişti, / Birden sözü değişti, siyah yüzü
değişti / Yılanın bir dişine büzülerek sokuldu / Tûbânın gölgesinde yatan Havva'yı*

⁵ Salih Zeki Aktay, *Asya Şarkıları*, y.y., İstanbul, 1932, s. 108-114.

⁶ Şairin bu kıssayı anlatırken kullandığı argümanlar şiirin isminden de anlaşılacağı üzere, Tevrat ve İncil'de ayrıntılarıyla anlatılır. Her iki kitabın -birleşmesinden oluşan "Kitabı Mukaddes"te Havva'nın yılan tarafından kandırıldığını görüyoruz. Kur'an'da ise yılanın bahsedilmediği gibi, kandırılan kişi yalnızca Havva değil, her ikisi olarak geçer. bkz. Mustafa Erdem, *Hız. Adem*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.81. Yalnız burada yeri gelmişken Tevrat ve İncil'deki bilgilerin şifahî kültürümüze ve hatta tefsir ilmine "İsrailiyât" olarak girdiğini de söylemeliyiz. Bu bakımdan şairin bu ve bundan sonraki söylediklerinin doğrudan Kitab-ı Mukaddes'ten olduğunu söyleyemeyiz. İsrailiyât hakkında geniş bilgi için bkz. Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1979, 331 s.

buldu./Uykusunda kadını gıcıkladı bir hisle./Genç ruhunu ürpertti hülya veren sesiyle

Şeytan, cennet ağaçlarının sembolü olan Tûba'nın gölgesinde uyuyan Havva'ya bazı telkinlerde bulunur. Böylece şeytan Havva'yı kandırmış ve böylece uzun zamandır beklediği intikam anına da yaklaşmıştır. Nitekim Havva uyandıktan sonra doğru Âdem'e gider ve ona rüyasını anlatır:

Uyanıp arzusunu naklederken eşine, / Eşi daldı gözünden yaşların enişine / Havva anlattı bir bir o sabah rüyasını,

Havva, eşine rüyasını anlattıktan sonra cinslerinin sürmesi için yasaklanan meyveyi yemeleri gerektiğini belirtir.

Dedi: Aldanıp böyle muvakkat saadete / Yemezsek bu elmadan bu yerlerden gitgide, / Silinecek cinsimiz, sönecek hayalimiz. / Ebediyet sırrını yasaklamış Allah / Yiyelim bu elmadan eğer beni seversen.

Havva'nın Âdem'e eğer elmayı⁷ yemezlerse soylarının devam etmeyeceğini ve ebediyet sırrına hiç eremeyecek olmalarını söylemesi üzerine⁸ Âdem de bu fikre sıcak bakmaya başlar.

Âdem elinde elma, ağır ağır düşündü, / Bu günahın, elemin başladığı gündü

Şair, Âdem'in elmayı eline alıp ağır ağır düşündüğünü ifade ederken, insan psikolojisini de vermiş olur. Bu bir anlamda yasaklanan bir fiili işlemenin, onun vereceği sıkıntı ve elemin başlangıcı demektir. Yasak meyveyi yiyen Âdem ve Havva artık dönüşü mümkün olmayan bir yola girmişlerdir. Buldukları yer artık yaşanmaz hale gelir. Esasen yaptıklarının karşılığını ödemelidirler. Nitekim Tanrı, Cibril'e emir verir:

Cibril'e emir verdi bir lâhzada Zülcelâl / Dedi: Arşım üstünde duran nur kılıncımı al, / Âdem ile Havva'yı çıkart cennetlerimden / Götür arzın üstüne bu misilsiz yerimden / Cibril bir alev gibi süzülerek yaklaştı, / O kederle ağlayan çifti görünce şaştı. / İki incir yaprağı kapatıp önlerine / Seller gibi ağlayıp hıçkırırlarken yine / Dedi : Rabbim affetti.bakın yıldızlar doğdu.

Tanrı, Âdem ile Havva'yı cennetten çıkartması için Cibril'i gönderir. Cibril'e arşta asılı duran nurdan kılıcı alması söylenir. Buradaki kılıç motifi, cezalandırmayı

⁷ İncil'de yasak olan ağacın meyvesinin elma olduğu malumdur. Kur'an'da ise "yasak ağaç"tan söz edilmekte, fakat onun ne olduğu hakkında bir bilgi verilmemektedir. Bakara suresi 35. ayette. "Şu ağaca yaklaşmayın." şeklinde geçmektedir.

⁸ Kur'an'da şeytanın Hz. Âdem'e gizlice bir sır veriyor gibi bazı şeyler söylemesinden bahsediliyor Şeytanın Hz. Âdem ve Havva'yı kıskanması neticesinde "yasak ağaç"tan yemelerini sağlamak amacıyla onlara rabbimiz size melek olmamanız ve cennette ebedî olarak kalmamanız için bu ağacı yasakladı şeklinde diyerek onları kandırması Âraf sûresinin 20-21.ve Tâhâ sûresinin de 120. ayetinde belirtilmiştir.

temsil eder. Cennet, yeryüzünde benzeri olmayan bir yer, fakat insanoğlu artık orada kalamaz. Hatası yüzünden oradan çıkarılacaktır. Aslında onlar da – Âdem ile Havva- yaptıkları hatanın farkındadırlar ve pişmandırlar, hatta ağlamaktadırlar. Çünkü artık maddî, ayıplı birer varlık haline gelmişler, önlerini kapatma ihtiyacı duymuşlardır.⁹ Ancak pişmanlık, göz yaşı, “utanma” duygusu Tanrı'nın merhametini kazandırmış ve onları affetmiştir.¹⁰

Âdem ile Havva'nın işledikleri günah ne kadar büyük olursa olsun Allah'ın lutfunun bol olduğunu belirten Cibril, ilahî kararı uygulamak için onları cennetten yeryüzüne indirir.

Âdem yürüdü önden boynu bükük perişan / Havva da arkasından mahçup mahçup süründü / Zülcelâlin emriyle birini Sina aldı, / Biri şaşkın perişan Cidde çölünde kaldı.

Âdem ve Havva affedilse bile artık cennette kalmaları imkânsızdır. Allah, onları Cebrail vasıtasıyla yeryüzünde farklı iki yere indirir. Biri Sina Dağı'na inerken, diğeri de Cidde çölünde kalır.¹¹ Fakat Allah insan neslini sürdürecektir olan Âdem ve Havva'yı yeryüzünde de birleştirir ve kaybettikleri cennetin yerine dünya cennetine kavuşturur:

Boşlukta kuşlar gibi uçtu sevinçle bir an, / Gözünde cennet gibi renk renk açıldı cihan..

Yeryüzü onların huzur içinde yaşamaları için türlü nimetlerle donatılır ve canlı cansız bütün varlıklar Âdem'in şahsında insanoğlunun emrine verilmiş olur.

⁹ Adem ve Havva'nın yasak meyveyi yedikten sonra o zamana kadar duymadıkları utanma duygusuna sahip olmaları Kur'an'da Âraf Suresi 22.ayette “Ağac(ın meyvesin)ı tadınca çirkin yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarını üst üste yamayıp üzerlerine örtmeye başladılar.” şeklinde dile getirilir, fakat bu yaprakların incir olduğuna dair bir bilgi verilmez. Tıpkı yasak olan ağacın ne olduğuna dair bir bilgi verilmemesi gibi. Âdem ile Havva'nın örtündükleri yaprakların incir olduğu *Kitab-ı Mukaddes*'te Tekvin, III/7 bölümünde geçer. Yine bu bahisle ilgili söylenebilecek önemli bir husus da Âdem ve Havva'nın yasak meyveyi yemeleriyle insanî iradeye kavuştuklarına ve onlara yasaklanan ağacın aslında “iyilik ve kötülüğü bilme ağacı”olduğudur. Bkz. Erdem, *age.*, s. 68, 158.

¹⁰ *Kitab-ı Mukaddes*, Tekvin III/17 –18. ayetlerde, yeryüzünün lanetlenmesi ve çöllerin oluşması verilen cezalardan bazıları olarak gösterilir. Halbuki Bakara 37, Âraf 23, Taha 122.ayetlerde Allah'ın Adem ve Havva'nın günahlarının bağışladığı ve doğru yolun onlara gösterildiğinden bahsedilir.

¹¹ Âdem ve Havva'nın yeryüzünde nereye indiği hakkında Kur'an'da bir bilgi yoktur. Divan şiirinde ise İsrailiyyat denilen *Kitab-ı Mukaddes* kaynaklı bilgilerle paralel olarak, Adem'in Hint yakınlarındaki Serendip Dağı'na, Havva'nın ise Cidde'ye düştüğü söylenir. Ayrıca şeytanın İble'ye, ona yardım eden yılanın da İsfehan'a düşmüş olduğu kabul edilir.bkz. Levend, *age.*, s.108., Necla Pekolcay, Selçuk Eraydın, *İslâmî Türk Edebiyatı*, İrfan Yayınları, İstanbul 1975, s. 122.

Şair görüldüğü gibi bu kıssada "elma", "yılan" gibi Kitab-ı Mukaddes'in motiflerini kullanmış olsa da "ilk günah"ı "aslî suç" olarak yorumlamamış, onların affedildiğine dair Kur'an yorumunu tercih etmiştir. Bu da bu şiiri diğerlerinden farklı kılan en önemli farktır

Cumhuriyet döneminin önemli şairlerinden olan Cahit Sıtkı Tarancı'nın da İnsanoğlu¹² şiirinde Hz. Âdem kıssasında geçen günaha atıfta bulunduğunu görüyoruz:

Âdem 'le Havva'dan geldiğim doğru, / Vuruldum bir kere elma dalına .

Şair, onların elmaya yönelişinin insanlar tarafından tekrarlanmakta olduğunu söylerken adeta elmanın yahut daha doğru bir deyişle günahın o günden bu yana insanoğlu için bir çekicilik taşıdığını düşünür. Elma kelimesi esas itibarıyla dünya zevklerinin sembolü olarak kullanılmıştır. Şair elmanın neden bu denli insan için cazip olduğunun cevabını yine şairin kendisi verir: İnsanın ilk ataları olan Âdem ve Havva ile başlamıştır bu çekicilik. Nasıl ki Âdem ve Havva bütün uyarılara rağmen elmayı yemişlerse, o da kendisini ona kapılmaktan alıkoyamaz. Onun tek isteği günlük yaşamaktır. Hiçbir yasaklama ve sınırlama olmamak kaydıyla:

Yaşadığım iyi kötü günleri / Değişmem hiçbir cennet masalına.

Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılacaklarını bildikleri halde, yasağa uymamalarıyla kendisi arasında bağ kuran şair, cenneti kaybetmek pahasına bile olsa yaşadıklarından hiçbir pişmanlık duymaz. Onun cennet masalından kastının inkar olmadığını söyleyebiliriz. Şair bir bakıma dünyaya olan bağlılığını ve yaşama sevincini öne çıkarmak istemiştir. O, dünyadaki macerasını mükemmelliğin ve sonsuz mutluluğun sembolü olan "cennet"e bile tercih eder. Tarancı bir bakıma "günah", "sevap"tan âzâde olarak kendi isteğince günlük bir hayat sürme arzusunu da dile getirmiş olur. Böylece "elma dalı" şairin arzu ve isteğinin sembolü olarak yaşama sevincinin dile getirilmesinde bir motif vazifesi görmüş olur.

Âdem Peygamber kıssası evrensel olmasının yanında hiç şüphesiz geleneksel bir temadır. Buna bağlı olarak gelenekle bağ kurma yolunu arayan bir şairin başvurduğu kaynaklardan biri de bütün bir İslâm mitolojisi ve bunun içinde yer alan peygamberler tarihidir. Bu konuya vurgu yapan şairlerin başında hiç şüphesiz Behçet Necatigil vardır. Batı şiirinin bu gün bile Hristiyan ve Yunan mitolojisinden aldığı imajları yoğun olarak kullandığını ifade eden ve bizim şairlerimizin de "menakibnâme" ve "Kıssâs-ı Enbiya"lardan aynı ölçüde faydalanmaları gerektiğini düşünen Necatigil,¹³ hayatın sıkıntılarına katlanmanın güçlüklerini anlattığı "Zor Geçit" şiirinde,¹⁴

¹² Cahit Sıtkı Tarancı, *Otuzbeş Yaş*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1946, s. 45.

¹³ Behçet Necatigil, *Duz Yazılar 2*, Yayına Haz: Ali Tanyeri, Hilmi Yavuz, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 557.

¹⁴ A.y., *Çevre*, Kader Basımevi, İstanbul, 1951, s. 67.

Devran döner Âdem –Havva üstüne / Dünya evlilikle bâki

diyerek, söz konusu kıssadan faydalanır.Şair, dünyanın kadın ve erkeğin üzerine kurulduğunu belirttikten sonra değişmeyen bir şeye daha vurgu yapar. O da geçim derdidir:

Ama hayat dedikleri / Güçleşmekte günden güne

Şair, her ne kadar hayatın zorluklarından şikayet etse de her şeyin bir gün gelip düzeleceğine olan inancını da kaybetmez. Bizim buradaki amacımız şiirin bütününe tahlil etmektense, şairin duygularını dile getirirken söz konusu kıssadan nasıl faydalandığıdır. Bir başka deyişle imaj, motif veya temanın tepitidir.Şunu söylemeliyiz ki Âdem ve Havva, bu şiirde felsefî bir anlamda şiirde yer almamıştır. Yani, yaratılış ve yasak boyutuyla demek istiyoruz. Şair, gayet anlaşılır bir şekilde hayatın ve aile kurmanın zorluğundan bahsettiği bu şiirinde Tanrı'nın yaptıklarını sorgulamaz, isyan etmez, tıpkı bir başka şairimiz Ziya Osman Saba gibi kadere teslim olduğunun işaretini verir.

Bir başka şairimiz Faruk Nafiz Çamlıbel'in ise, yasak meyveyi Âdem'e sunan Havva'nın böylece dünyayı da insanoğluna haram ettiği düşüncesinde olduğunu görüyoruz.¹⁵

O günahın bizi kahretse mücizâtı gerek / Cennetin meyve-i memnûuna el sürdürerek / Etti dünyayı haram Âdem'e Havva'nın eli.

Şair, “Eller” adlı bu şiirinde, insanlık tarihinde ellerin temsil ettiği günah ve iyilikleri konu alır. Bunu yaparken de kutsal kitaplarda dile gelen peygamber kıssalarından örnekler verir. O, Yusuf'un gömleğini arkadan yırtan Zeliha'nın eliyle, Yahya Peygamber'in başını vurdurtan Salome'nin elinin şeytanî olduğunu söylerken, diğer yandan da ölüleri dirilten Hz. İsa'nın, denizi yaran Hz. Musa'nın ve bunların da ötesinde Hz.Muhammed'in çölde su akıttığı ellerini ise Rahmanî olarak tanımlar. Bu da onun kadını adeta şeytanın işbirlikçisi olarak gördüğüne işaret etmektedir. Burada adı geçen peygamberler ayrı bir incelemenin konusu olabileceğinden, biz bu şiirde yalnızca Havva'nın niçin şeytanî eli temsil ettiği üzerinde duracağız.

Maddeler birse de mânâ değişir ellerde;/ Var kıyas et ki o eller ve bu eller nerde? / Dişi, Şeytan elidir, erkeği, Rahmân'ın eli.

Görüldüğü gibi şair, cennetteki yasak meyveye dokunan elin Havva'nın olduğunu ve bu elin bir bakıma şeytanın eli olarak vazife gördüğünü düşünmektedir. Çünkü şaire göre bu olaydan sonra Allah, Âdem'i dünya sıkıntısının içine atmıştır. Şiirde öne çıkan tema, gerek Zeliha'ya gerekse Havva'ya,

¹⁵ F. N. Çamlıbel, "Eller", *Heyecan ve Sükûn*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1959, s. 187.

dolayısıyla kadına atfedilen şeytanî vasıflardır.¹⁶ İlerde başka şairlerin de üzerinde durduğundan söz edeceğimiz bu tema, Havva'nın suçunun yalnızca ona mahsus olmayıp, onun nezdinde bütün kadınlara ait olduğu düşüncesine dayanır. Onlara göre bütün kadınlar Havva'dır, Zeliha'dır. Şairimiz de belki bir kadınla yaşadığı bir aşk macerasının mutlu bitmemesi dolayısıyla duyduğu öfkeyi "Dişi şeytan elidir" diyerek kadın cinsine yöneltmiş olur. Dinî literatürde de bunun örneklerini görmesi, onun bu ağır hükmü vermesine yardımcı olur. Ona göre kadınlar, çekicilikleri ile erkekleri baştan çıkarmak ve onlara eziyet vermek için yaratılmış varlıklar olmalarının yanında, şeytanla iş birliği yaparak, Âdem'in temsil ettiği erkeklerin ıstırap çekmelerini de sağlayan varlıklardır. Görüldüğü gibi bu kıssada geçen Havva'nın günaha teşvik ediciliği, şiirde kadınların ortak karakteri olarak kabul edilmiştir .

Faruk Nafiz, *Zindan Duvarları*'ndaki bir dörtlüğünde ¹⁷ ise, sevdiği kadına duyduğu özlemi, Âdem ve Havva'nın cennetten yeryüzüne indiklerinde belli bir süre buluşamamalarına telmihte bulunarak dile getirir:

*Yalnız bırakmaz beni zindanda hayalin, / Gökten sanırım nur iniyor kabrime
her dem / Cennetten uzak düşmek elemdir, en elîmi / Havva'dan uzak kaldı, nasıl
bin sene Âdem.*

Hapiste sevdiğinden uzakta geçirilen zamanın bitmek bilmediğini ifade eden şair, Âdem'in Havva'nın hasretine nasıl dayandığına hayret eder. Ona göre cennetten çıkarılmak bile Âdem'i bu kadar üzmemiştir. Asıl üzücü olan Havva'dan uzak düşmektir, tıpkı şairin sevdiğinden uzak düşmesi gibi.

Bir başka şairimiz Ayhan Kırdar da "Savaşlar Baladı"nda¹⁸ insanlık tarihindeki savaşlar ve felaketlerle Âdem kıssası arasında ontolojik bir bağ olduğu düşüncesindedir. O, insanın çamurdan yaratılması esnasında hamuruna kıskançlık, şehvet ve korkunun da katıldığını söyleyerek, tarih boyunca insanoğlunun karşı karşıya kaldığı savaşların ve bunun neden olduğu acıların sebebinin buna bağlar:

*Çamurumuza kıskançlık karışmış sapsarı/Çamurumuza şehvet karışmış
kıp kızıl/Çamurumuza korku karışmış simsiyah*

Şaire göre insanoğlunda yaratılıştan var olan bu gibi duyguları ilk hissedenler, doğal olarak Âdem ve Havva'dır. Şair, onların Allah'ın verdiği ile yetinmeyerek, ebedî hayata kavuşma isteğiyle işledikleri günahın kaynağını bu duygulara bağlamanın yanısıra, bu günahın insanoğlunun alnına yazılan bir lanet gibi nesilden nesile geçtiğini düşünerek

Âdem ile Havva girdi gunahımıza

¹⁶ Faruk Nafiz, 1919 yılına ait "Şeytan" şiirinde kadını, "şeytanî bir varlık" olarak niteler: "*Bütün hislerim soğuk bir nefesle çalkandı / Bu kadın ta çocukken taşıladığım şeytandı* "

¹⁷ *Zindan Duvarları*, VIII, İstanbul 1967. (Eserde sayfa numaraları yoktur)

¹⁸ Ayhan Kırdar, *Lo*, Baha Matbaası, İstanbul, 1961, s. 12-13.

der ve barış içinde yaşamak dururken, savaşların ve bunun sebep olduğu yıkımları meydana getirenin de yine insanın kendisi olduğunu belirtir. Nasıl ki Adem ve Havva huzur içinde yaşadıkları cennette hırsa kapılarak yasak meyveyi yemişler ve dünyaya atılmışlarsa, onlardan türeyen insan nesli de başka türlü davranmamış ve yeryüzünde insanlığın birbirini yok etme çabası bu günlere dek sürmüştür. Görüldüğü gibi Ayhan Kırdar, insanoğlunun zalimliğine ve doymak bilmez hırsına dikkat çekmek için kutsal kitaplarda anlatılan bir kıssayı motif olarak kullanmıştır.

Âdem ve Havva yalnız işledikleri günahtan dolayı değil, aşkı ilk yaşayanlar olarak da şiirlerde yer alır. Bunlardan biri de Bekir Sıtkı Erdoğan'ın "Yollar" şiiridir:¹⁹

Bir yol bilirim, Âdem'le Havva'ya gider, / Bir yol bilirim, aşka ve sevdaya gider.

Şair için Âdem ve Havva ne cennetten kovulması, ne yaratılan ilk insan olması önem taşımaktadır. Onlar kadın ve erkek arasındaki aşkı ilk yaşayanlar ve işledikleri suçun cezasını da beraber çekenler olarak, gerçek aşkın sembolüdürler. Şair, aşkı konu edindiği bu şiirinde, bu kıssanın sadece günah temasına indirgenemeyeceğini de göstermiş olur.

Bir kadın olarak kıssaya hayli farklı yaklaşan Türkan İldeniz ise söz konusu günaha vurgu yaptığı şiirinde²⁰ bütün kadınların Havva olduğunu söyleyerek, karşısındaki erkeği şöyle uyarır:

Ben bunu söylemişim / Kanım Havva'nın kanı,etim efsundur diye / Sonra etkisiz kalır yakınmaların / Gelme üstüme üstüme.

Görüldüğü gibi şair, Havva ile kendisini özdeşleştirmekte ve nasıl Havva Âdem'i kandırarak onu ebedî bir cezaya mahkum ettirmişse, kendisinin de kadın olması dolayısıyla karşısındakine benzer acıları tattırabileceği hususunda onu uyarmaktadır:

Ben bunu önceden söylemişim / Havva elmayı sunarken Âdem'e / Kanım o kan, etim afsunlu benim / Gelme üstüme üstüme.

Türkan İldeniz, kadınların erkekler tarafından hala "aldatan, baştan çıkarıcı, günaha teşvik eden" bir varlık olarak algılanmaya devam ettiğine dair tepkisini dile getirerek bir sosyal tenkite kapı açmanın yanında, kadın-erkek arasındaki ilişkiyi de bir bakıma ontolojik boyuta taşımış olur.

¹⁹ Bekir Sıtkı Erdoğan, *Dostlar Başına*, İstanbul 1965, s. 132.

²⁰ Türkan İldeniz, "İlkel Çıplaklığında Örtülü Havva", *Taşra Kızının Deliceleri*, İstanbul, 1966, s. 48-49.

Nevzat Yalçın da “Âdem ile Havva” şiirinde²¹ bu kıssayı tema olarak alır. Şair, Âdem’in bir dağ başında yapayalnız oturduğundan ve Havva’nın henüz yaratılmadığından bahseder:

*Bir dağ başında Âdem yapayalnız, sere serpe / Bir şarkı söylemektedir
Âdemce/ .Havva ise henüz yaratılmamıştır*

Şair bundan sonra Havva’nın nasıl yaratıldığı bahsine geçer:

*Bir sabah başlıyor ince ince / Sancılar Âdem’in kaburgasında./ Nihayet
verle bulut birleşince / Toprakla suyun sevişmesinden / Havva pürühtişam çıkıverdi.*

Âdem’in cennette tek başına bir hayat sürdürmesine razı olmayan Allah’ın, onun kaburga kemiğinden yarattığı²²Havva’yı, ona eş olarak verdiğini belirten şaire göre bu hadise aynı zamanda insanoğlunun kaderini de belirlemesi bakımından hayli önemlidir. Çünkü şair, dünyadaki huzursuzluğun kaynağının bu kıssada gizli olduğunu düşünmektedir. Ona göre Havva yaratıldıktan sonra Âdem’in cennetteki huzuru kaybolur ve malum hadisenin meydana gelmesiyle insanoğlunun talihsizliği de başlamış olur.

*Derken başlar Âdem’de geçim derdi, / Bir incir yaprağı en iyisinde / Bitmiyor
bu kadarla macerası / Uykusu zehir olan geceler, / Kadın, sevda denen bilmeceler.*

Şaire göre nasıl ki Havva, Adem’i yoldan çıkarmış ve onun rahatını kaçırmışsa, bütün kadınlar da erkeklerin hayatını mahvedebilecek bir özelliğe sahiptir. Erkekler bir kadına âşık olmakla aslında sonu gelmez acılara da katlanmak zorundadır. Çünkü bütün kadınlar bir Havva’dır. Görüldüğü gibi şairimiz aslında kişisel bir sorunu, daha genel bir boyuta oturtmaya çalışmakta ve kadınlardan gördüğü kötülüğün “ontolojik” olduğunu düşünmektedir. Şaire göre Adem yasağı çiğneyene kadar hiçbir derdi ve sorumluluğu olmayan bir kişiydi. Ne zaman ki yasak meyveyi yedi, işte o andan itibaren çilesi de başlamış oldu. Şiirdeki “geçim derdi” ifadesinden de anlaşılıyor ki şair, dünyada çektiği çileleri bu hadiseyle irtibatlandırmaktadır. Çünkü atası olan Âdem bu şekilde davranmasaydı insanoğlu da dünya denen bu çilehaneye gelmek zorunda kalmayacaktı. Bir başka deyişle, Âdem’in Havva’yı bulmasıyla cennetteki masalın da sonunun geldiğini söyleyen şair, “elma”nın yenmesiyle insanoğlunun da dünya hayatındaki çilesinin başladığına inanır:

²¹ Nevzat Yalçın, “A Sokağı”, Hisar Yayınları, Ankara, 1969, s. 65-66.

²² Havva’nın Adem’in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair yorumlar *Kitab-ı Mukaddes*’te geçmektedir. Kur’an’da ise bu konuda herhangi bir bilgi yoktur. Yalnız şunu ifade etmeliyiz ki, bizim kültürümüzde de Havva’nın Adem’in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair bazı inanışlar vardır. Bunun sebebi, bazı hadis kitaplarında Havva’nın adı geçmeksizin, kadının eğri bir kaburga kemiğinden yaratıldığı, düzeltilmesi esnasında kırılabileceği belirtilmekte, bu kemiğin kime veya neye ait olduğuna dair bir açıklama bulunmamaktadır. Geniş bilgi için bkz. Erdem. age., s. 146.

Havva'dan fesat mı geldi nedir? / O gün bugündür âdemoğlu /Bitmez maceralar peşindedir.

Şair, yeryüzündeki bütün ıstırapların, savaşların, acıların sebebinin Havva'nın neden olduğu suçun kefareti olduğunu düşünür. Ona göre Havva, insanoğlunun ebediyyen hiçbir acıya maruz kalmadan yaşayacağı cennetten çıkarılmasına ve dünya denilen zindana atılmasına neden olmuştur. Burada şairin, Faruk Nafiz'de olduğu gibi, bir kadına duyduğu aşkın hayal kırıklığıyla sonuçlanması neticesinde bütün kadınları suçlamış olabileceği ihtimalini gözden kaçırmamalıyız. Çünkü şiirde geçen "*Kara sevda denen bilmeceler*" mısraı bu husus hakkında bir ipucu olabilir. Şair, çektiği kara sevdanın neden olduğu acılar yüzünden Hz.Adem'le kendisini özdeşleştirmiş ve bu acıları çekenin yalnız kendisi olmadığına, kadınların yaratılıştan bu acılara sebebiyet veren varlıklar olduğuna hükmetmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki ele aldığımız döneme kadar, şairlerimiz Hz. Âdem'i gerek motif gerekse tema olarak ele aldıklarında bir konuya hayli vurgu yapmışlardır. O da Kitab-ı Mukaddes kaynaklı olan Batı edebiyatının tesiriyle, Âdem ve Havva'nın işlemiş olduğu suçun bütün insanlığa adeta bir lanet gibi geçtiğine dair yorumdur. Salih Zeki Aktay'ın bu konuda bir istisna teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü o, Âdem ve Havva'nın affedildiğine, dolayısıyla insanlığın da bu suçun kefareti ödemediğine dair İslâmî kaynaklara uygun bir yorumu esas almıştır. Diğer şairlerimiz ise genelde, Batı edebiyatının tesiriyle - ki buna yasak olan nesnenin "elma" olduğunun kabul edilmesi de dahildir- Havva'nın baştan çıkarıcılığı ve insanoğlunun Allah tarafından yeryüzünde çile çekmek üzere gönderildiği konusu üzerinde durmuşlardır

Bilindiği gibi Tanzimat'la başlayan Batılılaşma yalnız sosyal ve siyasî alanda olmamış, edebiyatımız söz konusu bu etkiyi çok daha derinden hissetmiştir. Hatta şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki modernleşme tarihimize edebiyatçıların hatırı sayılır bir yeri vardır. Bu da edebiyatımızın batılılaşma hareketinde öncü bir rol oynadığının işaretidir. Cumhuriyet döneminin batılılaşmada en son noktayı temsil ettiğini düşünürsek, edebiyatımızın da bundan bağımsız olamayacağı ortaya çıkar. Dolayısıyla şairlerimizin geçmiş dönemlere nazaran Batı edebiyatı ile daha sıkı bir ilişki kurması, beraberinde bahsini ettiğimiz yorum benzerliklerini de getirmiştir. Fakat şunu da söylemeliyiz ki şairlerimizi kissanın bu yönüne yönelten duyguyla, Batı edebiyatının vurguladığı "aslî suç" kavramı tam olarak örtüşmemektedir. Çünkü şiirlerde, Âdem ve Havva'nın işlemiş oldukları suçun kefareti bahsedilmesi veya Havva'nın bu suça neden olarak gösterilmesi, şairlerimiz için felsefî veya teolojik bir meseleden ziyade şahsî bir takım duyguların daha doğrusu kadın-erkek ilişkilerinin dile getirilmesine de bir vasıta görevi görmüştür. Bir başka deyişle şairlerin, yaşadıkları hayattan memnuniyetsizliklerini, insanoğlunun neden olduğu yeryüzündeki kötülüklerden rahatsızlıklarını veya bir kadına duydukları aşkın olumsuz sonuçlanmasının verdiği hayal kırıklıklarını dile getirmek için bu

kıssadan faydalandıkları görülmektedir. Halbuki Batılı bir sanatçı için "ilk günah", "aslî suç"a dönüşmüş ve insanoğlu hâlâ bu suçun kefarecini ödemektedir. Fakat şu da unutulmamalıdır ki bir etkilenme bile söz konusu olsa, yaratılışın sırrını merak eden bir kişinin bu kıssayı hatırlamaması da mümkün görülmemektedir. Ayrıca söz konusu bu kıssa -aynı zamanda evrensel bir tema olması bakımından- bir yandan mukayeseli edebiyat çalışmasına imkân sağlarken, bir yandan da şairlerin gelenekle kurmak isteyecekleri bağ için başvurdukları zengin bir kaynak haline gelmiştir denilebilir.